

Валерій Терно, Наталія Гончарова

**ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СПЕЦІАЛІСТІВ З АРХІВНОЇ СПРАВИ У
РАМКАХ СПЕЦІАЛЬНОСТІ
«ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО ТА ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ»**

Розвиток документально-інформаційних комунікацій — одного з найважливіших чинників науково-технічного потенціалу — ставить перед національною вищою школою численні організаційні, теоретичні і методичні проблеми, рішення яких можливе лише за наявності достатньої кількості фахівців в галузі інформаційної діяльності, складовою частиною якої є архівна справа. За даними досліджень, проведених в системі Національної Академії Наук України, динаміка росту обсягів інформаційних джерел характеризується зростанням удвічі кожні 10 років, в той час як організація збору, опрацювання, забезпечення збереженості та використання ретроспективної інформації не відповідає постійно зростаючим обсягам інформаційних потоків та можливостям доступу до них. В Україні діє 667 архівних установ, в яких працює 3210 осіб, серед них вищу освіту мають 1143 працівники, а спеціальну вищу освіту тільки 3% працівників. Серед інформаційних професій архівна нині може стати однією з провідних як така, що є посередником між інформацією, споживачем, а також номенклатурою інформаційних потреб та методів оптимального задоволення цією суспільства. В цьому зв'язку інформація і суспільство являють собою науково-інформаційний потенціал. Всебічне вивчення та розвиток інформаційного потенціалу відображає якісну природу соціально-економічних перетворень, а також кількості співвідношення різноманітних видів інформаційних потоків, що утворюються. Тому необхідна реалізація системного підходу до формування та використання, як інформаційного потенціалу в цілому, так і його складової - архівної інформації.

З 1991-1992 рр. навчального р. на базі Київського державного інституту культури було розпочато підготовку фахівців за кваліфікацією «архівист-бібліограф». Вивчення студентами архівознавчих курсів забезпечила кафедра історії (з 1994 р. — кафедра історії та архівознавства, з 1998 р. — архівознавства). Кафедра складала навчальний план підготовки архівистів-бібліографів, узгодивши його з аналогічними планами Московського історико-архівного інституту та Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка.

Тенденції розвитку професійної освіти архівистів в Україні потребують, насамперед, достатньої базової освіти, професійного тренінгу в процесі засвоєння знань на виробничих практиках та різноманітних формах фахового навчання, багатогранного інтелекту, здатного об'єднати потреби суспільства з результатами практичної діяльності, а також високої культури міжособистих взаємовідносин. Тільки об'єднання означених вище

характеристик дає можливість в найкоротші строки з найбільшою ефективністю виконати поставлене завдання або визначити шлях його реалізації. Удосконалення надання архівознавчої освіти в Київському державному університеті культури і мистецтв на сучасному етапі, від 1996-1997 рр. навчального р. вимагала зміни одного з фахових напрямків, зокрема поглиблення знань в галузі документознавства. Тому з 1996 р. було здійснено організаційну перебудову факультету «Бібліотечно-інформаційних систем» з подальшим створенням окремого самостійного факультету «Документознавства та інформаційної діяльності». Така логічна перебудова на сьогоднішній день відповідає потребам суспільства в забезпеченні фахівцями в галузі інформаційної діяльності, складовою частиною яких мають бути фахівці-архівознавці. Кваліфікаційна характеристика фахівця «документознавець-архівист» у межах спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність» (7.020.105) ґрунтується на замовленні держави, зокрема, галузі архівної справи, усвідомлюючи те, що оновлення змісту освіти повинно базуватись на її фундаментальності, універсальності та якісній функціональній належності.

Важливим є, на наш погляд, і те, що визначаючи систему пріоритетів, враховуючи майбутню інтеграцію архівістики з міжнародними інформаційними системами, необхідно вже сьогодні закласти до навчального комплексу нові функції, як теоретичного, так і практичного плану, з діяльності архівиста-фахівця нової формации, здатного володіти навичками використання новітніх інформаційних технологій систем будь-якого рівня, тобто фахівця-посередника між архівами і суспільством, гаранта доступу до цього інформаційного потенціалу архівної мережі країни і світу в цілому.

Виходячи з цільової спрямованості та завдань сьогодення, в межах спеціальності «документознавець-архівист» був удосконалений комплекс навчально-методичних документів, в першу чергу навчальний план. Серед фундаментальних і професійно-орієнтованих дисциплін (28 назв), загальний обсяг інформаційних дисциплін складає 35,5%, фахові архівознавчі дисципліни відносно до цих циклів у 30,5%. Засвоєння теоретичних знань відбувається на виробничих практиках, базами яких призначені, згідно угоди інституту і Головного архівного управління при Кабінеті Міністрів України від 10 березня 1995 р. (№ 2/8) Центральні державні архіви, державні архіви Київської області та м. Києва. Тематика і програми виробничих практик розроблені з урахуванням послідовності,

безперервності та поглиблення надбання фахових знань та практичних навичок. Починаючи з другого курсу, студенти направляються на практику в різноманітні служби управління документацією державних установ для засвоєння теоретичних знань з навчальних курсів «Документознавство» та «Діловодство». Сучасний фахівець в галузі документознавства і архівної справи повинен уявляти діловодство, як безпосередній процес створення ділових документів, розпочинаючи з одиничних унікальних пам'яток історії діловодства до розвинувтих систем державного документального забезпечення управління – джерела формування Національного архівного фонду.

Після теоретичного засвоєння основних архівознавчих курсів, таких як «Теорія і методика архівознавства», «Археографія», «Державні та відомчі архіви», «Основи збереженості документів» студенти проходять першу практику в установах державної архівної служби з тематики «Архівні технології». Програмою практики передбачається не тільки загальне ознайомлення з основними напрямками діяльності архівів, але й освоєння конкретних ділянок опрацювання архівних фондів у відділах комплектування НАФ та набуття практичних навичок з формування науково-довідкового апарату до основних фондів конкретного архіву.

Остання виробнича практика студентів здійснюється у VIII семестрі напередодні одержання дипломів фахівців і тому присвячена ознайомленню з науково-дослідною роботою архівів та управлінню архівною справою. Науково-дослідна робота в галузі управління потребує глибоких знань, широкої ерудиції, зрілості мислення та високої особистої культури. Основними базами виробничої практики є центральні державні та галузеві архіви України.

Принципово новий методологічний підхід до засвоєння теоретичних курсів з основних фахових дисциплін застосовується при підготовці спеціалістів-архівознавців. Зокрема, треба виділити такі форми проведення семінарів та практичних занять, як «брейнстормінг» (мозковий штурм), моделювання ситуацій в ділових іграх, оволодіння навичками спілкування на рівні «людина-машина-середовище».

У практичній діяльності сучасних організаційно-економічних структур інформаційної спрямованості рішення управлінських завдань здебільшого потребує колективного обговорення. Оволодіння навичками в галузі професійного ведення діалогів, диспутів, дискусій закладається в процесі формування спеціалістів, з метою надання процесу освіти випереджаючого характеру використовується відомий творчий метод – «брейнстормінг». Основний принцип даного методу передбачав повний демократизм взаємовідносин. Сутність «брейнстормінга» полягає в тому, що під час обговорення виявляється максимальна кількість

ідей з конкретної проблеми, коли професійна культура спеціаліста вступає в тісний взаємозв'язок з її особистими якостями. На наш погляд, застосування методу мозкової атаки в навчальному процесі дає змогу розвинути навички діалогу, дискусій, масштабне бачення поставленої проблеми, швидко реакцію на нові ідеї та погляди, творчість та міжособистісну професійну комунікабельність. Навчальними планами курсів «Теорія і методика архівознавства», «Діловодство», «Стандартизація документів», «Основи забезпечення збереженості документів» передбачено застосування методу «мозкового штурму».

Моделювання процесу вироблення та прийняття рішень – одна з найголовніших форм засвоєння на основі теоретичних знань, навичок, які, при змові, можуть бути використані в діяльності архівних установ. Як навчальний засіб для досягнення цих цілей використовують ділові ігри. Ділова гра – це відображення ситуацій, які можуть виникати в повсякденній діяльності, а тому вона одночасно має бути формою та інструментом використання теоретичних знань та оволодіння практичними навичками в умовах сьогодення. Ділові ігри не можна відносити до нововведень, однак у нашій країні їм приділяється мало часу в процесі навчання. Відомо, що ділові ігри вже півстоліття включені в програму загального курсу навчання всіх вищих навчальних закладів США. Типи ділових ігор, які застосовуються в навчальному процесі спеціалістів-архівознавців, різноманітні – від моделювання управління певними архівними структурами, до засвоєння концепції і стратегії деяких видів діяльності. Так при викладанні курсу «Економіка і НОП в архівній справі» студентам пропонується ситуація створення організаційної побудови певної архівної організації у взаємозв'язку з основними завданнями цього архіву як міжгалузевого закладу подвійного підпорядкування. Поглиблення та перевірка доцільності побудованої організаційної структури підтверджується вирішенням другого завдання – формуванням алгоритмів конкретних управлінських завдань архівної установи.

Сучасні методики ділових ігор не можливі без використання комп'ютерів, а тому засвоєнню навичок вільного спілкування на рівні людина-машина-середовище повинно приділятися більше уваги вже на стадії підготовки спеціаліста. Процес, що відбувається в системі людина-машина-середовище, ґрунтується на сприйманні інформації, її переробці, прийнятті конкретного рішення та доведення його до виконавців. Іншими словами, суттю взаємодії цієї системи є процес передачі та обробки інформації, в якому провідну роль відіграє рівень знань та навичок спеціаліста.

Таким чином, здійснення комплексного, системного підходу до організації підготовки та подальшого використання фахівців з архівознавства в межах спеціальності

«Документознавство та інформаційна діяльність» передбачає реалізацію принципу «необхідності і достатності». Зокрема, в навчальному процесі принцип «необхідності і достатності» має своє відображення в досягненні балансу наданих знань, необхідних для присвоєння кваліфікації, та їх достатністю щодо висококваліфікованого виконання виробничих завдань в конкретних умовах практичної діяльності. Відносно процесу використання таких фахівців, принцип «необхідності і достатності» має своє відображення в чіткому визначенні кількості фахівців, яких потребує галузь архівної справи, та їх достатності щодо ефективного функціонування цієї галузі. На сьогоднішній день в Україні здійснюють підготовку фахівців-архівознавців декілька вищих навчальних закладів, зокрема: Київський державний університет ім. Т.Г. Шевченка, Харківський державний університет культури, Донецький державний університет тощо. Водночас чіткої організаційно-методичної взаємодії між ними та основним фундатором — Головним архівним

управлінням при Кабінеті Міністрів України, не існує. Це спричиняє відсутність будь-якої цільової орієнтації в стратегії підготовки фахівців, недосконалість та різноманітність навчальних програм, незабезпеченість основною нормативно-методичною базою.

В таких умовах, на нашу думку, насамперед, необхідне введення в державний реєстр спеціальностей вищої освіти спеціальність — архівіст. Це дасть змогу планувати потребу в фахівцях на державному рівні та надавати вищу освіту за фахом — архівознавство, за безпосереднім державним замовленням з гарантією дальшого працевлаштування та надання статусу молодого фахівця. Невирішеність цієї проблеми знижує престиж вітчизняної освіти, обмежує можливості фахівців на ринку праці, позбавляє гарантій визначеного рівня соціальної необхідності, що в кінцевому результаті може спричинити незворотні процеси занепадів української архівної школи.

Ірина Матяш

З ІСТОРІЇ ФАХОВОЇ АРХІВНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ (1918-1927рр.)

Однією із важливих ознак життєздатності кожної галузі господарства, науки, культури є наявність усталеної системи підготовки кадрів, що охоплює традиційні напрями: базову освіту, фахове самоудосконалення у ході професійної діяльності (при цьому що нині доволі актуально — можливість використовувати набуті у вищому навчальному різних рівнів акредитації заклади знання на практиці безпосередньо за фахом) та післядипломну підготовку з використанням різноманітних форм (курсів підвищення кваліфікації, постійних науково-методичних семінарів, наукових та науково-практичних конференцій, стажувань тощо). У цьому контексті надзвичайної актуальності набуває нині проблема становлення архівної фахової освіти — тобто формування системи підготовки архівістів вищої та середньої кваліфікації — в умовах архівного будівництва незалежної України. Водночас виникає потреба у розвитку архівознавчої дисципліни, котра б вивчала кадрові проблеми архівної справи (завдання, зміст, форми, специфіку трудової діяльності працівників архівних установ, суспільну роль архівів, архівістів як суспільну групу, професійні вимоги до архівних кадрів, зміст і обсяг архівної освіти, професійну етику, престиж архівного фаху в суспільстві) — архівної професіології та архівної професіографії як прикладної дисципліни, що досліджувала б технологічні та психологічні характеристики діяльності архівістів. У зв'язку з розробленням Українським державним науково-дослідним інститутом архівної справи та документознавства концепції підготовки та перепідготовки кадрів для архівних установ України

видається важливим звернення до історичного досвіду архівної системи з окреслених проблем, аби запобігти повторенню помилок, які мали місце, і водночас використати знахідки і здобутки на цій ниві архівістики 1920-1930-х років, актуалізувати призабуті ефективні форми і методи фахової архівної освіти того часу.

Ідея створення на теренах України синкретичного вищого навчального закладу архівно-бібліотечно-музейного профілю виникла ще наприкінці XIX ст. в ході підготовки та проведення XI Археологічного з'їзду (Київ, 1899). Думку про відкриття «архівної професури» в Київському університеті та вищих шкіл при обласних архівах висловив українець за походженням — відомий російський археолог, історик права та архівіст, член багатьох наукових товариств і комісій, заслужений ординарний професор Московського університету, директор Московського архіву Міністерства юстиції Д.Я. Самоквасов (1843-1911) у зв'язку з розробленням проекту архівної реформи в Росії (1901-1902). Безумовно, йшлося про формування мережі закладів архівної освіти не на теренах України зокрема, а у Російській імперії в цілому, де вже функціонував Петербурзький археологічний інститут. При цьому Московський та Київський університети Д.Я. Самоквасов вважав найавторитетнішими вищими навчальними закладами для розгортання наукової підготовки архівістів. Водночас він розробив і програму курсу архівознавства, яка складалася з трьох частин (вступу, загальної та спеціальної частин) і охоплювала широке коло питань, а саме: зміст науки архівознав-